

Спорт и национални идентитет. *Фудбалска прича "непостојеће" нације**

Апстракт Циљ овога рада јесте анализа писања спортске штампе у Србији, усмерена ка испитивању наратива везаних за културни концепт националног идентитета. Намера ми је да укажем на начине на који штампани медији репрезентују, а истовремено и социјално конструишу културне поруке и системе представа везане за овај концепт. Примери из спортске штампе који су у раду размотрени везани су за квалификациони меч фудбалске репрезентације СЦГ против екипе Босне и Херцеговине и прву утакмицу коју је, након обнављања државности, фудбалска репрезентација Србије одиграла против националног тима Чешке.

Кључне речи: фудбал, национални идентитет, спортска штампа, механизми "замишљања нације"

Посетиоци стадиона београдског фудбалског клуба "Црвена Звезда" у протеклих петнаестак година веома су често могли да чују парољу "Звезда, Србија, никад Југославија". Ова и слично интониране навијачке песме постале су део фолклора већине тадашњих фудбалских и осталих спортских манифестација, чинећи од људске активности дефинисане као "врста игре која нема други циљ изван саме себе"¹, политичке догађаје *par excellence*.

Изражавање идеолошких и политичких ставова одређених друштвених група везаних за спорт, попут нпр. навијача, свакако није специфичност везана само са Србију. У литератури су одавно познати примери чак и веома озбиљних криза које су генерисане управо након фудбалских утакмица.² Као најпознатији случај наводи се избијање рата између Салвадора и Хондураса 1969. године, који је од стране штампе назван "фудбалски рат".³

* Рад је резултат рада на пројекту бр. 147021: *Антрополошка испитивања комуникације у савременој Србији* који у целини финансира МНЗЖС РС.

¹ З. Мартинов, Спорт као рефлексија друштвених односа, Република бр. 233, Београд, 2000.

² Свакако би било претеривање рећи да једна фудбалска утакмица може изазвати рат, али је спорт врло плодно тле за ескалацију већ постојећих друштвених криза.

³ A. L. Sack, Z. Suster, Soccer and Croatian Nationalism. A Prelude to War, *Journal of Sport & Social Issues*, SAGE, London, August 2000, 305. Након фудбалске

Историја дезинтеграције бивше Југославије такође се може читати као "прича о еволуцији насиља у југословенском спорту... и прича о тобожњем супротстављању спортских новинара 'дивљању национализма' међу навијачима...".⁴ Заиста, прилично често се може чути да је рат у некадашњој СФРЈ на симболички начин започео 13. маја 1990. године на загребачком стадиону Максимир, када је пре никада одигране утакмице Динамо – Црвена Звезда дошло до опште туче између навијача српске и хрватске екипе, као и полиције која је покушала да сукоб спречи. Сам инцидент који се догодио свакако не би имао толики значај да га медији у Србији и Хрватској нису инструментализовали за потребе растућег национализма у тадашњим југословенским републикама. Хрватски медији обрушили су се на неадекватну реакцију полиције, која је, наводно, много снажније нападала навијаче Динама, што је у наредним данима искоришћено као повод за уклањање већег броја запослених лица српске националности из хрватске полиције. Истовремено, штампа у Србији максимирска дешавања види као дуго спреману заверу усмерену против српског народа, реализовану од стране Динамових навијача, а заправо у организацији националистичке Хрватске демократске заједнице и усташке емиграције.⁵

Утицај оваквог дискурса спортске штампе на догађаје пре, током и након распада земље свакако није занемарљив⁶. Једна од последица таквог приступа најшире схваћеној теми националног идентитета била је у великој мери оправдана стигматизација спортског новинарства као генератора национализма у Србији. Циљ овога рада јесте анализа писања спортске штампе у Србији, усмерена ка испитивању наратива везаних за културни концепт националног идентитета. Намера ми је да укажем на начине на који штампани медији репрезентују, а истовремено и социјално конструишу културне поруке и системе представа везане за овај концепт. Другим речима, рад представља настојање да се утврди на који начин "штампа конструише нацију као хомогени колектив коме би претпостављени читалац требало да припада"⁷. При томе, желим да напоменем да чланак нема претензију ка испитивању интериоризације оваквих

утакмице репрезентација ове две земље избили су међуетнички немири који су резултирали инвазијом војске Салвадора на Хондурас.

⁴ I. Čolović, *Fudbal, huligani i rat*, u: Nebojša Popov(ur.), *Srpska strana rata*, Beograd, 2002, 456.

⁵ Sack and Suster 2000, 311-312.

⁶ Веома темељна анализа писања спортских ревија у овом периоду може се пронаћи у: Čolović 2002.

⁷ H. Bishop, A. Jaworski, *We beat 'em: nationalism and the hegemony of homogeneity in the British press reportage of Germany versus England during Euro 2000*, *Discourse and Society*, Vol 14 (3), SAGE, London, 2003, 243.

порука и представа, већ да представља уводни оквир за даља истраживања на ову тему.

Извори који су коришћени у овом раду јесу текстови из штампаних медија који се публикују на територији Србије:

Дневни лист "Данас"

Дневни лист "Курир"

Дневни лист "Спорт"

Интернет страница www.692.net/спорт

Период који је обухваћен третира два спортска догађаја који се могу лоцирати у временске одсечке пре и после распада Државне заједнице Србија и Црна Гора.⁸ Овај оквир узет је у разматрање због чињенице да је тим процесом окончан распад бивше СФРЈ⁹, чиме је Србија и фактички постала независна држава. На тај начин, стекли су се услови да се неки од маркера етничког идентитета, попут химне, заставе и грба, легитимишу као званични, тиме престајући да буду субверзивна компонента сваког спортског догађаја у коме је учествовала репрезентација Југославије и касније СЦГ. Ово сматрам важним јер, у суштини, репрезентативне селекције нису служиле као генеративни фактор за испољавање националистичких тежњи, бар не у мери у којој су то били локални фудбалски клубови, попут Црвене Звезде¹⁰. Наиме, у медијском дискурсу везаном за репрезентативни спорт, чак и током деведесетих година када је таква врста јавног говора била и веома присутна и пожељна, ретко и стидљиво су коришћени наративи који су експлицитно изражавали тежњу ка конструисању националног идентитета. Уколико је то био и случај, то се никада није односило на конституисање "југословенства" или "србо-црногорства", већ се реферисало искључиво на Србију. У моментима неспорних успеха у различитим спортовима крајем прошлог и почетком овог века (одбојка, кошарка, ватерполо), свакако је била присутна национална хомогенизација, али уз јавно демонстрирање одбијања идентификације са именом земље, њеном химном и заставом.¹¹ У том

⁸ Референдум у Црној Гори након кога је обновљена њена државна самосталност одржан је 21. маја 2006. године. Иако се, тим чином, распала дотадашња СЦГ, спортски тимови бивше државе учествовали су на такмичењима на која су се заједно квалификовали. Такав је случај са, рецимо, наступом фудбалске репрезентације СЦГ на светском првенству у Немачкој одржаном у јуну и јулу 2006. године.

⁹ Питање статуса Косова и Метохије није узето у обзир.

¹⁰ Čolović 2002, 463-465.

¹¹ Све до 2006. године химна СР Југославије и касније СЦГ била је "Хеј Словени", песма која је била у званичној употреби и у СФРЈ. Застава се такође није

смислу, организоване навијачке групе су доследно још од почетка деведесетих година бојкотовале утакмице репрезентације. Медији су, такође прилично конзистентно, избегавали да се позивају на националну симболику, дефинишући репрезентативне екипе углавном кроз еуфемизме "наши" или "плави".¹²

"Патриотске игре"

"Стари непријатељ" на фудбалском "бојном пољу"

Примери из спортске штампе које ћемо размотрити везани су за два временска периода. Први је јесен 2005. године, и односи се на квалификациони меч фудбалске репрезентације СЦГ против екипе Босне и Херцеговине. Други одсечак везан је за прву утакмицу коју је, након обнављања државности, фудбалска репрезентација Србије одиграла у августу 2006. године, против националног тима Чешке.

Утакмица између екипа СЦГ и Босне и Херцеговине, одиграна 12. октобра 2005. године у Београду, имала је велики значај за оба противника. То је био последњи меч у циклусу квалификација за Светско првенство у Немачкој, и победа је обема екипама доносила пласман на најважнију међународну фудбалску смотру. Додатни значај мечу доносила је чињеница да су снаге одмеравале две репрезентације некадашњих република бивше СФРЈ, чији односи су у још увек у великој мери оптерећени ратним периодом из средине деведесетих година прошлог века.¹³

Спортска штампа у најави утакмице истиче велику важност предстојећег меча. Тако дневни лист "Куир", у тексту под насловом "Спрем'те се, спрем'те за Немачку!" (Куир, 12. октобар 2005) најављује "паклену атмосферу на 'Маракани'", наглашавајући тежак задатак фудбалера СЦГ али и веру у "испуњење очекивања нације". И лист "Спорт" на сличан начин третира догађај, у чланку насловљеном као "Вече за вечност!" (Спорт, 12. октобар 2005.), напомињући како се стигло до "тачке кључа-

мењала, осим што је са старе југословенске плаво-бело-црвене тробојке скинута петокрака.

¹² Посебан предмет подсмеха била је стратегија данашњег Јавног сервиса а некадашње Радио-телевизије Србије, која је, приликом интонирања химне "Хеј Словени" на утакмицама наше фудбалске репрезентације, искључивала тон са стадиона.

¹³ Иако је однос између БиХ и СЦГ у великој мери релаксиран, нарочито након петооктобарских промена у Србији, проблеми и даље постоје; један од њих је и веома озбиљна тужба Босне и Херцеговине против Србије и Црне Горе пред Међународним судом у Хагу.

ња" и да је пред нама "90 минута истине". "Спорт" такође најављује и долазак навијача из БиХ, у антрфилеу под називом "Босанци под кључем", где се наводи како ће гостујући симпатизери бити подвргнути ригорозној контроли и заштити, како би се избегли евентуални инциденти. Спортски Интернет сајт www.b92.net/sport, као и дневни лист "Данас", умеренији су у истицању важности утакмице, напомињући да је реч о одлучујућем мечу квалификација за СП 2006. "Данас", поред најаве меча, истиче и изјаву селектора БиХ, под насловом "Без замерки на гостопримство" (Данас, 12.октобар 2005.), који изражава задовољство дочеком: "Све је заиста супер и морам признати да сам тако нешто и очекивао. Уосталом, не видим ни разлоге због којих би било другачије, ми смо спортисти а не политичари".

Утакмица је одиграна пред пуним стадионом "Маракана", и завршена је победом репрезентације СЦГ од 1:0, чиме је остварен пласман на Светско првенство. Медијска реакција на овај "историјски успех" репрезентативног тима била је прилично бурна. "Курир" свој извештај са утакмице насловљава са "Сви, сви, сви у Немачку" и наводи: Фудбалска репрезентација Србије и Црне Горе пласирала се на Мундијал у Немачкој! После осам година, Србија (sic!) је, бар у фудбалу, део света! ... Србија је експлодирала! Заболе нас и за Карлу и за Хаг, брига нас што се ови у Скупштини свађају, што плате не прате раст цена, што нећемо скоро у Европску унију. Еј, идемо на Мундијал! (Курир, 13. октобар 2005.)

"Спорт" у тексту под насловом "Круна каријере" (Спорт, 13.октобар 2005.) истиче успех тима СЦГ, преносећи изјаву селектора и, како се наводи, "храброг војсковође" Илије Петковића који каже: "Крај је био најлепши могућ, па чистог образа излазимо пред нацију, јер смо бар нешто урадили... Наши играчи су хуманитарци без граница! Али, ко даје и Бог му даје. Морало је све да им се врати на најбољи начин".

"Б92" у извештају под називом "СЦГ директно на Мундијалу!" (www.b92.net/sport, 14.10.2005.) такође истиче велики успех репрезентације, али наводи и да је пре и током утакмице било инцидената између гостујућих и домаћих навијача, који су се "гађали столицама". Дневни лист "Данас" пише о великом успеху репрезентације СЦГ, али даје већи простор инцидентима између симпатизера БиХ и СЦГ, наводећи и присуство транспарента "Нож, жица, Сребреница" на једној од трибина београдског стадиона. Овај дневник такође преноси и извештаје сарајевске спортске штампе, у којима се наводи да је "на делу трибине са навијачима БИХ, 'одјекивало је као на фронту', као и да су 'у паклу Маракане ногометаши СЦГ победили репрезентацију БИХ, а да је најбоља вест што 'није било мртвих'". (Данас, 14. октобар 2005.)

О инцидентима на стадиону пише и "Курир" у антрфилеу под насловом "Босански навијачи провоцирали":

Око 600 босанских навијача од првог минута покушавало је да испровоцира гледаоце на стадиону и изазове инцидент. Изломили су готово све столице у "кавезу" између источне и јужне трибине и бацали их према нашим навијачима, који ипак нису у потпуности прихватили провокацију. Пошто су се добро издивљали, полиција их је сабила у врх трибине, где су до краја меча били мирни к'о бубице.

И "Спорт" наводи податке о инцидентима, али кроз констатацију да је "ломљењем столица направљена штета од педесет хиљада евра".

Једна од основних стратегија у спортском новинарству јесте успостављање метафоричке везе између спорта и рата.¹⁴ Ратни вокабулар, у том контексту, представља медијум за генерисање одређених прича из националне прошлости, које су повезане са конкретним догађајима, лично-стима или херојским делима. На тај начин успоставља се веза која нормализује однос између конкретног спортског догађаја и, рецимо, рата који се водио између представника нација сада супротстављених на игралишту. Кроз конструкцију такве метафоре, која се, у одређеним случајевима претвара у метонимију, постиже се висок степен националне хомогености. У наведеним новинским текстовима постоји низ примера који упућују на конструисање оваквог "војничког" миљеа, попут онога о "храбром војсковођи Петковићу", "изласка пред нацију чистог образа" или "пакла Маракане". Овакав начин репрезентације спортског догађаја заправо је "жанровски" условљен, и из њега се не могу декодирати конкретна значења. Заправо, формулативност¹⁵ јесте основна особина оваквих и сличних атрибута, а једина функција им је да кроз стварање метафоричке везе рата и спорта изазову јачи осећај хомогености замишљеног колектива.

Нису, међутим, све референце на ратни вокабулар конструисане на овако апстрактном нивоу. Наслови "Спрем'те се, спрем'те за Немачку" и "Сви, сви, сви у Немачку" реферишу на једну сасвим конкретну и не тако давну реалност. Прва парола из наслова односи се на почетне тактове четничке песме "Спрем'те се, спрем'те четници, силна ће борба да буде...", док је друга везана за популистички и националистички поздрав са почетка деведесетих година. Овакав избор наслова свакако није случајан, и изабран је "по мери" противника са којим је национална репрезентација играла – Босне и Херцеговине. Интенција је, заправо, да се нерашчишћени ратни рачуни из средине деведесетих година директно транспонују на фудбалски терен, чинећи везу између фудбала и рата

¹⁴ О овим стратегијама више у J. Maguire, E. Poulton, *European identity politics in EURO 96*, *International Review for the Sociology of Sport*, 34/1, SAGE, London, 1999, 17-29 ili u: Bishop and Jaworski 2003.

¹⁵ И. Чоловић, *Дивља књижевност*, Београд, 1985, 228.

метонимијском. На тај начин, врши се не само хомогенизација нације и конструисање "апстрактног другог", већ се експлицитно гради слика о "непријатељском другом", "старом непријатељу", коме ћемо овога пута "наплатити све рачуне".

Грађење слике о том "другом" одвија се двојако у различитим медијима. Таблоид "Курир" и конзервативни "Спорт", рецимо, веома упадљиво користе етничку одредницу "Босанци", свесно пренебрегавајући чињеницу да је термин који је широко прихваћен заправо "Бошњаци". У том смислу, оба гласила јасно стављају до знања да реалност постојања Босне и Херцеговине као државе за њих не постоји, и да је тренутна ситуација у том смислу само привремена. На сличан начин, ова два дневника приступају и инцидентима који су се догађали на стадиону. Док "Спорт" сукобе своди искључиво на економске параметре (штета од педесет хиљада евра), "Курир" за насилничко понашање оптужује искључиво "босанску" страну, наводећи како "наши" нису "у потпуности прихватили провокацију". Помињање увредљивог скандирања и пароле "Нож, жица, Сребреница" у потпуности је избегнуто. Либерални "Б92" и "Данас", са друге стране, доносе извештаје о инцидентима, с тим што се овај први задржава на репортерском обавештењу, док "Данас" доноси детаљнију репортажу, уз навођење реакција "друге стране", односно сарајевске штампе. Занимљиво је приметити још једну стратегију репрезентације коју користи овај дневник – велика важност се придаје изјави селектора Слишковића о добром гостопримству пре утакмице. Намера је, дакле, да се истакне нова прокламована реалност – "добросуседска сарадња", о чему говори и текст из овог листа објављен неколико дана касније, у коме се преносе "добри и позитивни" утисци сарајевских новинара који су били гости редакције листа "Данас". Са друге стране, инсистирање на значају инцидента који су се дешавали на стадиону указује на оштру унутрашњу дихотомију између либералног и националистичког дискурса у медијима. "Данас", поред намере да објективно информише, истовремено јасно инсистира на осуди како навијача који су узвикивали паролу подршке оптуженицима за ратне злочине Ратку Младићу и Радовану Караџићу, тако и медијима који су те догађаје једноставно прећутали.

Занимљиво је запазити и начин на који се конструише слика о "нама". Поред уобичајених хвалоспева на рачун игре репрезентације, примећује се скоро потпуно одсуство помињања симболичких етничких маркера – ни у једном извештају, рецимо, није поменута "уобичајена" чињеница да су навијачи приликом интонирања химне домаћина "Хеј Словени" све време гласно звиждали. У именовању тима, углавном се користи неутрална флоскула "репрезентација СЦГ" или надимак "плави". Индикативно је, међутим, запазити како "Курир" у везаним реченицама наводи

"да се репрезентација СЦГ квалификовала на Мундијал", и да је "Србија напoкoн бaр у фудбалу деo свeтa". На oвaј нaчин зaпрaвo се иcкaзује игнoрaнцијa прeмa чињeници дa је у питaњу рeпрeзeнтaцијa зeмљe кoјa је сaстaвљeнa oд двe рaвнoпрaвнe рeпубликe, aли и пoтпунa симбoличкa рaвнoдушнoст и нeдoстaк идeнтификaцијe прeмa држaви кoју oвaј тим прeдстaвљa. Интeрeсaнтнo је прeмeтити и кaкo сe тa Србијa зaмишљa и рeпрeзeнтује – кaо зeмљa кoјoј нису вaжни ни прeвaзилaжeњe рaтнe прoшлoсти, ни eкoнoмскe и пoлитичкe тeшкoћe, нити eврoпскe интeгрaцијe ("Зaбoлe нaс и зa Кaрлу и зa Хaг, бригa нaс штo сe oви у Скупштини свaђaју, штo плaтe нe прaтe рaст цeнa, штo нeћeмo скoрo у Еврoпску унију."), вeћ је вaжнa симбoличкa пoбeдa нaд "стaрим нeпријaтeљeм" и oдлaзaк нa Свeтскo првeнствo – штo прeдстaвљa типичну мaнифeстaцију јaвнoг дискурсa кoји кoристи oбрaзaц "Еврoпa нaм није пoтрeбнa".¹⁶

Писање нове историје

Нaкoн нeслaвнoг пoдухвaтa рeпрeзeнтaцијe СЦГ¹⁷ нa Свeтскoм првeнству у Немaчкoј, нa кoмe је зaузeлa убeдљивo пoслeдњe мeстo, у мeдијимa сe жeљнo oчeкивaлa прeмијeрнa утaкмицa oбнoвљeнe држaвe Србијe. У тoм смислу, нaјвишe сe инсистирaлo нa дискoнтинуитeтy сa бившoм држaвoм, пoчeвши oд нoвe бoјe дрeсoвa, прeкo химнe, грбa и oстaлих симбoличких мaркeрa. Прву пут пoд имeнoм Србијa, рeпрeзeнтaцијa је нaступилa 16. aвгустa 2006. гoдинe у пријaтeљскoм мeчу прoтив нaциoнaлнoг тимa Чeшкe, oдигрaнoм у грaду Ухeрскe Грaдиштe.

Спoртскa штaмпa је вeoмa oпширнo извeштaвaлa o oвoм "истoријскoм дуeлу". Днeвни лист "Спoрт", пoд нaслoвoм "Мaли Нaпoлeон"¹⁸ дoвeо Србe нa мeстo истoријскe пoбeдe вeликoг Бoнaпaртe" и пoднaслoвoм "Пoхoд нa Чeшку" утaкмицу нaјaвљује нa слeдeћи нaчин: "Бoжјa вoљa, штa другo, дa Срби крeну у пoхoдe Еврoпи бaш oдaвдe. Мaли Нaпoлeон је дoвeо вoјску у крaј гдe је вeлики Бoнaпaртa извoјeвaо чувeну битку прoтив зaјeдничкoг нeпријaтeљa – Аустријe и Русијe". (СПОРТ, 15.08.2006)

И днeвни лист "Дaнaс" пoсвeћује пажњу oвoм мeчу, нaвoдeћи у члaнку пoд нaслoвoм "Нoвa истoријa пoчињe дaнaс" нaвoдeћи дa "рeпрeзeнтaцијa Србијe дaнaс у 20.15 чaсoвa у мeсту Ухeрскe Хрaдиштe прoтив

¹⁶ М. Прeлић, Србијa у Еврoпи? Митoви и рeaлнoст нa пoчeткy ХХ вeкa, у: Свaкoднeвнa културa у пoстсoцијaлистичкoм пeриoду у Србији и Бугaрскoј, Збoрник Етнoгрaфскoг институтa САНУ 22, Бeогрaд, 2006, 41.

¹⁷ СЦГ у тoм тренутку вeћ вишe није пoстojалa кaо држaвa, нaкoн рeфeрeндумa o држaвнoм стaтусу Црнe Гoрe

¹⁸ У питaњу је нaдимaк aктуeлнoг сeлeктoрa Србијe, Шпaнцa Хaвијeрa Клeмeнтea.

домаћина Чешке први пут наступа у новим црвеним дресовима и под именом нове државе, а протоколарни почетак сусрета обележиће и премијерно интонирање нове химне "Боже правде", чије текст су наши репрезентативци добили пред пут у Чешку". (ДАНАС, 15.08.2006.)

Премијерни наступ екипе Србије био је неочекивано успешан, с обзиром да је коначан резултат гласио 3:1 за гостујућу селекцију. У том смислу, и реакције медија на позитиван резултат биле су веома оптимистичне.

"Спорт" истиче "изванредну игру" наших репрезентативаца, исказујући свој коментар у тексту под насловом "Тријумф за историју" на следећи начин: "Такав увод¹⁹ је подсетио на катастрофу из Прага од пре четири године (зар опет, помислили смо), али не, ови момци то нису дозволили. Они су "црвени орлови", нису више плави, на грудима носе двоглавог орла и не слушају звиждуке док се интонира химна, већ певају "Боже правде". (СПОРТ, 17.08.2006.)

У сличном маниру пише и "Б92". У репортажи под насловом "Тријумфалан почетак Србије!" наводи се: "Историја српског фудбала почела је победом. Први меч нове селекције са новим дресовима, именом, надимком, заставом и химном завршен је тријумфом над селекцијом Републике Чешке. "Бели орлови", први пут у црвеним дресовима, загрљени су поздравили "Боже, правде", а затим започели меч са екипом Карела Брикнера." (www.b92.net/sport, 16.08.2006.)

И "Курир" са одушевљењем преноси утиске са овог сусрета, у тексту насловљеном "Прво па српско", истичући да је "Фудбалска репрезентација Србије у својој дебитантској утакмици победила је селекцију Чешке са 3:1 (1:1). Химна "Боже правде" и опрема у бојама српске тробојке изгледа да су додатно мотивисали 'орлове' ", али уз благу замерку јер, "упркос обећању, било је очигледно да играчи нису научили текст химне, али их је вероватно охрабрила чињеница да се из публике нису зачули звиждуци". (КУРИР, 17.08.2006.)

"Данас" такође изражава задовољство тријумфом Србије, али и опомиње, наводећи речи селектора Клементеа како "нема места еуфорији" Истовремено, овај лист, једини од анализираних медија, пажњу придаје и једном инциденту који се догодио на трибинама, преносећи писање чешких медија: "Чешки медији мерејају и редарима на стадиону у Ухерском Храдишту да су скрштених руку посматрали како међу 8.000 навигача слави "бучна група Срба, скандирајући имена Ратка Младића и Радована Караџића, оптужених за ратне злочине". (ДАНАС, 18.08.2006.)

У каснијим коментарима на утакмицу, "Спорт" истиче како су "играчи веровали у себе, нису крили љубав према новом дресу, грбу, химни и надали се да ће, поред свега тога новог на новом почетку, бити и нови резул-

¹⁹ Србија је на самом почетку утакмице примила гол.

тат. И био је... Из селекције са Мондијала је (Кlemente, прим.аут.) оставио само осморицу и тиме раскрстио с тужном (блиском) прошлошћу СЦГ." (СПОРТ, 18.08.2006.). И "Курир" се на сличан начин осврће на меч, истичући "посебно место које у целој причи заузима химна 'Боже правде', кроз навођење речи функционера фудбалског савеза: "То је невероватан осећај. Приликом интонирања химне сав сам се најежио. Како је у Србији био директан телевизијски пренос, кроз главу ми је пролазило да цела нација има прилику да први пут чује нову химну".(КУРИР, 18.08.2006.)

Као што се може приметити, ратна реторика је присутна и у извештајима који су пратили ову утакмицу. Њена функција је овога пута, међутим, мало другачија. Иако је очигледно да је основна интенција мобилизација и хомогенизација нације пред меч који је означен као "историјски", занимљиво је идентификовати актере овог "новог рата". То, овога пута, није Живојин Мишић (како су новинари волели да називају претходног селектора Илију Петковића), већ Наполеон Бонапарта, а битка се не води у локалним оквирима у складу са националном митологијом, већ код Аустерлица. На тај начин, "нова" Србија измешта се из претходног, по много чему проблематичног локалног контекста, у један шири, важнији контекст "велике" историје. Тиме се истовремено најављује светла будућност нове репрезентативне селекције на нивоу читавог света, али се и читав национални колектив симболички интегрише у Европу. Селектор Шпанац, чији је надимак Мали Наполеон, тако постаје двоструки посредник у овом "интеграцијском процесу" – због чињенице да је странац, и због имена чувеног војсковође.

Слика о "другоме" у анализираним текстовима скоро да и не постоји. Осим оних везаних за игру чешког националног тима, тек провејава понеки, искључиво беневољентан, коментар попут, рецимо: "Чеси, хвала још једном" (СПОРТ, 16.08.2006.). Разлога за такво извештавање има неколико. Осим очигледних, да утакмица није имала такмичарски значај и да фудбалски противник у јавном дискурсу није означен као "непријатељ", истиче се чињеница да ова утакмица, заправо, има само један смисао: да се легитимише нови поредак у коме више не постоје репрезентације Југославије и СЦГ (и једна и друга у јавном дискурсу одавно перципиране као фактичке репрезентације Србије), већ да је на сцену ступила нова, "права" национална селекција Србије, са "својим" дресовима, химном, грбом и заставом. Ово "замишљање нације" каналише се кроз више стратегија. На делу је класично "измишљање традиције", попут надимка који се волшебно појавио у већини медија – "орлови"²⁰, али и

²⁰ Занимљиво је да се у почетку говорило и писало равноправно о "белим" и "црвеним" орловима. Друга солуција нема упориште у логици, јер је орао на дресу и грбу бео. Прва солуција проблематична је због чињенице да је једна

стратегија која је фундаментална у процесу стварања осећања колективне припадности у контексту националног идентитета – пројектовање светле националне будућности. На тај начин се постиже непроблематично постојање нације, једном и заувек.²¹ Спортски медијски дискурс у анализираном случају ово постиже како путем конструисања метонимијске везе између нових националних симбола и успеха, тако и путем разрачунавања са (мрском) прошлошћу. Спортска штампа инсистира на мотивацији играча кроз националну симболику, снажно истичући како је управо чињеница да репрезентативци на грудима носе белог орла, слушају нову химну и имају дресове у бојама српске тробојке, кључно утицала на успешан наступ екипе. Занимљиво је приметити да у овом пројекту етаблирања новог националног идентитета у спорту учествују чак и они медији који су према увреженом мишљењу либерални, попут "Б92". Са друге стране, лист "Данас", који такође "носи" сличан атрибут, на одређен начин прави дисонантне тонове у новом "националном јединству". Одабир наслова (Нема места еуфорији), иако је само преношење изјаве селектора Клементеа, заправо конотира двоструко значење – са једне стране, односи се на (тачну) опсервацију да репрезентација Србије свакако преко ноћи није постала фудбалска велесила, али и, на дубљем нивоу, критички поглед на еуфорију која се у медијима подигла око наступа "новог" националног тима. Такође, инсистирање овог листа на инцидентима које су гостујући навијачи правили узвикујући имена оптужених за ратне злочине, представља намеру да се укаже како чињеница да је национална репрезентација на симболичком плану добила "нови" и "коначно прави" идентитет, никако не значи и да су проблематични аспекти "старог" идентитета нестали.

Закључна разматрања

Анализа писања сегмената спортске штампе о две утакмице које је национална репрезентација одиграла у протеклих годину дана указује на неколико тема. Пре свега, треба имати у виду да су у питању два, у одређеном смислу, несводива примера. У првом случају, мечу са Босном и Херцеговином, важност утакмице и чињеница да се игра против "старог" непријатеља, условили су стратегију која би се условно могла назвати "ратничком". Други пример, меч са Чешком, није у себи носио никакву "такмичарску" важност, ни у спортском ни у смислу сусрета са "неприја-

озлоглашена паравојна формација, активна током ратова деведесетих година у БиХ и Хрватској, носила управо име "Бели Орлови". Тако се, углавном, у медијима усталио назив "орлови" без атрибута испред.

²¹ Bishop and Jaworski 2003, 252.

тељским другим". У том контексту, логично је да, с обзиром на историјску важност меча, фокус буде усмерен ка "нама", односно на инсистирању на елементима "новог идентитета", попут химне или дреса.²²

Међутим, треба имати у виду да је стратегија дискурса спортске штампе која се имплементира у оба наведена примера заправо идентична. Реч је о пројекту "замишљања нације", снажења националне хомогености, и механизмима помоћу којих се овај процес конструише. У првом случају, тежиште је на милитаристичком вокабулару, како због постојања "непријатеља", тако и због недостатка ресурса за аутоидентификацију. Меч са Чешком нуди, међутим, другачије могућности – коришћење механизма пројекције светле будућности. И у једном и у другом случају на делу је исти принцип примордијалног разумевања концепта националног идентитета. Разилажење се одвија на нивоу мотива – "задобити моћ или организовати друштвени живот на разумљив начин"²³. Водећи симболички фудбалски рат против "непријатеља", етничка разлика се успоставља на нивоу политичког сукоба. Када је, међутим, у питању третман прве утакмице националне репрезентације Србије, нагласак ставља на питање успостављања и функционисања етничке идентификације.²⁴ Тим пре, јер је у периоду егзистирања бивших држава СРЈ и СЦГ конструисање и потврђивање националног идентитета вршено стидљиво, и то скоро искључиво кроз посредно реферисање на "српство".

Оба примера указују на различите механизме помоћу којих се кроз дискурс спортске штампе може вршити национална хомогенизација, и истовремено упозоравају да неки од тих начина могу бити узрок стварања озбиљних подела и потенцијално веома опасни.²⁵ Међутим, пре него што се "национални дискурс" спортске штампе у потпуности стигматизује, треба имати у виду да се питање националног као културне снаге налази далеко од заборава²⁶, и "да је потреба за стварањем једне семиотички потентне нације засноване на култури (cultural nation) утолико већа, уколико је више поткопан национално-политички, економски и војни суверенитет"²⁷.

²² Важно је напоменути да је национална селекција победила и у једном и у другом мечу. Да се, којим случајем догодило супротно, било би веома интересантно анализирати писање спортске штампе о овим симболички веома важним "биткама". То, ипак, није предмет анализе у овом раду.

²³ М. Прелић, Етнички идентитет: проблеми теоријског одређења, Традиционално и савремено у култури Срба, Посебна издања ЕИ, бр. 49, Београд, 2003, 276.

²⁴ Ibid., 277.

²⁵ Maguire and Poulton 1999, 18.

²⁶ Bishop and Jaworski 2003, 244.

²⁷ D. Rowe, J. McKay, and T. Miller, Come Together: Sport, Nationalism and the

Ivan Đorđević

SPORT AND NATIONAL IDENTITY. SOCCER STORY OF THE "NON-EXISTENT" NATION.

This paper represents an analysis of the sports commentaries in Serbian newspapers, whose focus is on narratives concerning the cultural concept of national identity. My intention was to demonstrate the ways in which print media simultaneously represent and construct cultural messages and systems that are connected to this concept. Two examples are analyzed here: the qualifying match played between the national team of Serbia and Montenegro and that of Bosnia and Herzegovina, and the first game of the national team of Serbia against the Czech national team.

Media, in: L. A. Wenner (ed.), *Mediasport*, London, 1998, 133, y: Bishop and Jaworski 2003.